

An abstract graphic featuring a network of colorful circles (green, orange, blue, purple, red, pink, teal) connected by thin, curved lines of the same color. The circles vary in size and are distributed across the page, with some acting as nodes and others as part of the connecting paths. The overall effect is a vibrant, interconnected web.

EUROPEAN MONEY WEEK

9 - 13 March 2015

**KAKO POMOĆI
DJECI
I MLADIMA
DA RAZUMIJU
FINANCIJE?**

KAKO POMOĆI DJECI I MLADIMA DA RAZUMIJU FINANCIJE?

doc. dr. sc. Nina Pavlin-Bernardić
Odsjek za psihologiju
Filozofski fakultet u Zagrebu

Novac je svakodnevni dio našega života i djeca se od malena susreću s njim. Koji su osnovni pojmovi i vještine u svijetu financija koje djeca mogu i trebaju savladati u određenoj dobi? U ovoj brošuri možete pročitati informacije o tome te prijedloge zajedničkih aktivnosti kojima ćete razvijati financijsku pismenost svoje djece.

ŠTO POKAZUJU ISTRAŽIVANJA?

- 35% roditelja djece u dobi od osam do sedamnaest godina sasvim otvoreno razgovara s djecom o novcu i obiteljskim financijama¹.
- 33% roditelja ne želi s djecom dijeliti informacije o svojoj plaći ili kreditu, no za poučavanje djece o financijama bilo bi korisno da dobiju barem osnovne informacije o obiteljskim financijama¹.
- Edukacija o financijama korisnija je i ima dugoročnije efekte ako se provodi kontinuirano u svakoj razvojnoj fazi djeteta nego jednim tečajem ili predmetom u školi², stoga je uloga roditelja vrlo bitna.
- Svako razvojno razdoblje nosi određene izazove u vezi s konceptima koje je djeci teže razumjeti, a roditeljima objasniti. Istraživanja pokazuju da su najčešće zablude koje djeca u mlađoj dobi imaju sljedeće³:
 - kovanice vrijede više nego novčanice jer su teže
 - na bankomatu se može uzimati neograničeno puno novaca i to ne ovisi o plaći
 - novac služi samo za kupnju konkretnih stvari u trgovini (a ne za, primjerice plaćanje računa).

- Istraživanje provedeno u Hrvatskoj u sklopu projekta PISA pokazalo je da je samo deset % učenika u dobi od 15 godina na najvišoj razini financijske pismenosti⁴ što znači da mogu analizirati financijske probleme i razumjeti šire financijsko okruženje, poput poreza na prihode i financijske prednosti određenih ulaganja. Roditelji su važan izvor financijske socijalizacije, stoga je bitno da djeci objasne i ove koncepte.

¹Romo, L. K. & Vangelisti, A.L. (2014). Money matters: Children's perceptions of parent-child financial disclosure. *Communication Research Reports*, 31(2), 197-209.

²Fernandes, D., Lynch, J. D., Netemeyer, J. D. (2014). Financial literacy, financial education and downstream financial behaviors. *Management Science*, 60(8), 1861-1883.

³Webley, P. (2005) Children's understanding of economics. U: M. Barrett i E. Buchanan-Barrows (Ur.), *Children's understanding of society* (43-67). Hove, UK: Psychology Press.

⁴Braš Roth, M. (2014). Priopćenje za javnost: Rezultati procjene financijske pismenosti u sklopu OECD-ova istraživanja PISA 2012. www.ncvvo.hr.

DOB

DO 5

DOB: DO PET GODINA

Što djeca trebaju znati?

- Novac nam je potreban kako bismo mogli kupiti stvari koje nam trebaju.
- Novac treba zaraditi.
- Postoji razlika između stvari koje želiš i stvari koje doista trebaš.
- Ne možeš sve stvari dobiti odmah čim ih poželiš.
- Novac nije dobro potrošiti sav odjednom, već ga je potrebno i čuvati i štedjeti.
- Posuđivanje znači da nešto možeš koristiti ograničeno vrijeme, a nakon toga vratiti.

Preporučene aktivnosti

- Objasnite djetetu što su kune i lipe. Objasnite mu da one služe kao sredstvo plaćanja i pokažite mu kako izgledaju – objasnite da kune vrijede više od lipa i ukažite na njihove različite veličine i boje. Slažite lipe na hrpice da im pokažete koliko lipa čine jednu kunu. Naslažite kovanice tako da im pokažete za koliko njih mogu kupiti gumu za žvakanje ili bombone. Igrajte igru u kojoj dijete za pojedinu kovanicu treba reći radi li se o kunama ili lipama, a ako uči brojeve, treba reći i koji broj piše na kojoj kovanici.

- Objasnite i pokažite djetetu što su kovanice, a što novčanice i da novčanice imaju veću vrijednost od kovanica.
- Dok dijete uči vještinu brojanja, možete koristiti i kovanice kao konkretan materijal za uvježbavanje brojanja.
- Naučite dijete cijenama nekih artikala, primjerice slatkiša ili odjeće kako bi dobilo sliku o tome kakve su cijene proizvoda koje svakodnevno kupujete. Objasnite mu da proizvodi imaju svoju vrijednost koja je izražena u cijeni. Djeca često misle da je cijena proizvoda izravno povezana s njegovom veličinom, primjerice da zlatne naušnice trebaju biti jeftinije od čokolade jer su manje. Zbog toga objasnite da cijena ovisi o radu koji je uložen u izradu i materijalu koji se koristi.
- Opišite djetetu svoj posao, pokažite mu poslove koje rade drugi ljudi u vašem susjedstvu kao što su trgovci, policajci, vozači.
- Dajte djetetu kasicu za štednju novca i pokažite mu da može kupiti nešto što želi (čokoladu, igračku) kada uštedi dovoljno. U toj kasicu može čuvati poklone u novcu koje dobije od rođaka, prijatelja i vas, a povremeno mu dajte i manje kovanice da ubaci u nju. Kasicu možete uvesti već od

- djetetove treće godine. U početku je djeci zabavno samo puniti kasicu, a kada procijenite da je skupilo dovoljno za ono što želi, izvadite pred njim novac iz kasicu i prebrojite ga pa s njim odite u kupnju kako bi shvatilo vezu između ušteđenoga novca i proizvoda koje je odabralo.
- Kada ste u kupovini, objasnite djetetu što su osnovne namirnice koje vam trebaju (hrana i odjeća), a koje su to namirnice ili stvari koje nisu toliko nužne.
- Pokažite djetetu da i vi sebi kažete „ne“ kada poželite kupiti nešto što je nepotrebno ili nemate dovoljno novaca za to. Primjerice, kada ste u kupnji s djetetom, možete reći: „Vidiš, ja bih sada htio/htjela ove cipele, ali znam da su skupe i da ako njih kupim, nećemo imati novaca za hranu, pa ih zato neću uzeti.“ ili „Baš mi se sviđa ova kapa, ali imam već dvije i zapravo mi ne treba, pa je neću kupiti“.
- Objasnite djetetu kako odlučujete koje namirnice su nužne, a koje ne i zašto. Pitajte ga je li važnije kupiti voće ili slatkiše i zašto.
- Dajte djetetu da plati neki proizvod u dućanu ili da stavi novac u automat na parkiralištu.

- Nacrtajte djetetu krug koji prikazuje koliko novaca imate i razdijelite ga na dijelove koji su nužni (hrana, plaćanje računa, odjeća) i one koji su opcionalni (npr. slatkiši) kako bi vidjelo da je količina novca s kojom raspolazete ograničena. Dijete će na ovaj način vidjeti i da se novac troši i na račune za stanovanje, vodu, struju i slično, a ne samo na stvari koje kupujete u trgovini.
- Igrajte se s djetetom da ste u dućanu ili banci (primjerice, koristeći novac iz igre Monopoly i konkretne predmete koji se mogu kupiti – slatkiše, povrće, pastu za zube) i da ono nešto kupuje u dućanu ili posuđuje novac u banci. Tako dijete uči osnove trgovine, norme ponašanja u takvim situacijama, pažljivo brojanje novaca i vraćanje ostatka.
- Posudite s djetetom nešto što će trebati vratiti, primjerice knjigu u knjižnici. Tako dijete uči da postoje stvari koje se mogu posuditi na određeno vrijeme i da se nakon toga moraju vratiti, a ne da se sve što se uzme, uvijek i zadrži. Recite mu da to vrijedi i za novac i da ga se može posuditi od prijatelja ili banke, ali da ga se uvijek treba vratiti na vrijeme.

DOB

6/10

DOB: OD ŠEST DO DESET GODINA

Što djeca trebaju znati?

- Točnu vrijednost kovanica i novčanica, koliko lipa sadrži jedna kuna, računanje s novcem.
- Pri trošenju novca treba donositi odluke o tome koji će se proizvodi kupiti.
- Štednja novca u banci uključuje i kamatu.
- Novac koji potrošite kreditnim karticama, također se odbija od vaše plaće iako dijete ne vidi novčanice koje se troše.

Preporučene aktivnosti

- U skladu s djetetovim napredovanjem u učenju zbrajanja i oduzimanja, uvodite aktivnosti i igre koje se odnose na ponašanja u dućanu. Primjerice, ako ide u dućan s novčanicom od deset kuna, a čokolada košta šest kuna, dijete bi trebalo znati koliko mu prodavačica treba vratiti. Također, igrom i korištenjem kovanica zadajte djetetu zadatke u kojima treba preračunati koliko u lipama predstavlja neki iznos u kunama i obrnuto.
- Igrajte s djetetom igre poput Monopolyja u kojima također može usvojiti

bitne pojmove i vještine kao što su osnove trgovine, raspoređivanje novca, donošenje odluka o novcu, pa tako na zabavan način uvježbavati računanje.

- Pri kupovini uključite dijete u neke manje odluke, primjerice koje voće ćete odabrati ili koji od dva slična proizvoda ćete uzeti uzimajući u obzir i cijenu i kvalitetu.
- Na tržišnici pokažite djetetu na koji način birate voće i povrće, računanje cijene na temelju kilaže i na koji način tražite najpovoljniju cijenu proizvoda.
- U skladu s djetetovim napretkom u ovim vještinama dajte mu više samostalnosti i pošaljite ga da samo obavi manju kupovinu.
- Objasnite djetetu koje su osnovne djelatnosti kojima se banka bavi. Otvorite račun za dijete u banci i objasnite mu što je kamata na njemu jasan način uz konkretan primjer. Primjerice, objasnite mu i izračunajte koliko kamate će dobiti na neku količinu novca na kraju određenoga razdoblja.
- Na jednostavan način objasnite na koji način koristite kreditne kartice i čemu one služe te da morate paziti koliko ćete novaca na taj način potrošiti. Objasnite da je korištenje

kreditnih kartica posudba od banke na koju se plaća kamata. Mlađa djeca često misle da je novac koji roditelji dižu na bankomatu ili ono što plate kreditnom karticom neograničen i ne povezuju ga s vašom plaćom.

- Ako dajete djetetu džeparac, bolje je da taj iznos u početku bude manji i odnosi se na kraće razdoblje (na nekoliko dana ili tjedan). Zajedno s djetetom isplanirajte koliko će novca dnevno trošiti, npr. na užinu u školi, a koji dio džeparca će štedjeti da si kasnije kupi nešto što želi. U skladu s djetetovim savladavanjem te vještine možete mu kasnije dati i veći džeparac na duže razdoblje, primjerice svaka dva tjedna ili mjesečno. Simbolični džeparac od nekoliko kuna možete povremeno davati već djetetu od četiri ili pet godina, a kada krene u školu, možete ga povećati tako da pokrije trošak užine i da djetetu uz to ostane neki mali iznos koji može štedjeti. Djetetu od deset godina na dalje možete davati džeparac svaka dva tjedna ili mjesečno.

DOB

11/13

DOB: OD 11 DO 13 GODINA

Što djeca trebaju znati?

- Treba razvijati vještinu štednje i umjerenoga trošenja novca. Impulzivnu kupovinu nečega što nam zapravo ne treba možemo si priuštiti povremeno, ali nikako često.
- Kreditne kartice treba koristiti umjereno i oprezno.
- Moguće opasnosti internetskoga upisivanja podataka s vaših kreditnih kartica.

Preporučene aktivnosti

- U ovoj dobi možete poticati još veću samostalnost u djeteta u vezi s trošenjem novca. Zajedno s njim dogovorite razuman iznos džeparca i za što će ga sve trošiti. Ako dijete želi kupiti neku veću stvar, dogovorite s njim tijekom kojega će razdoblja ono samo trebati uštedjeti neki dio novca za nju, a koliki iznos ćete onda dodati vi.
- Dogovorite s djetetom koji iznos će odvajati za štednju u banci. Tamo može položiti određeni postotak džeparca, kao i poklone u novcu koje dobije, primjerice za rođendan. Povremeno s djetetom pogledajte ko-

liko ima ušteđenoga novca na računu i koliki je dobitak od kamata.

- Dopustite djetetu da kupi i nešto za što smatrate da mu nije potrebno ili da mu se na kraju neće sviđati, a onda bez pripisivanja krivnje porazgovarajte s njim o posljedicama takvih impulzivnih odluka. Možete mu, primjerice reći: „To nam se svima ponekad dogodi, samo moraš paziti da ti se ne događa prečesto jer kasnije nećeš imati novaca za stvari koje ti stvarno trebaju. Što misliš da bi bilo dobro učiniti sljedeći put kada poželiš kupiti tako nešto?“ i nakon toga razmotrite s njim nekoliko mogućih strategija suzdržavanja od impulzivne kupnje.
- Na vlastitim primjerima pokažite djetetu na koje se načine vi suzdržavate od impulzivnoga trošenja novca na stvari koje vam ne trebaju ili koje si ne možete priuštiti. Učite ga unutrašnjem samogovoru poput: „Sada mi se ovo baš sviđa i želim to kupiti, ali hoću li na jednak način razmišljati o tome i za nekoliko dana? Hoću li taj proizvod doista koristiti?“, „Ako to kupim, hoću li imati novaca za druge, bitne stvari?“. Pokažite mu da u kupnju idete s unaprijed napisanim popisom stvari koje stvarno planirate

kupiti te da ako vam se nešto sviđa, a niste planirali takvu kupnju, odluku odgodite za nekoliko dana za vrijeme kojih razmislite treba li vam to doista i je li cijena prihvatljiva s obzirom na novac kojim raspolazete.

- Objasnite djetetu da pri kupovini kreditnim karticama morate biti oprezni koliko trošite te umjereni u tome kao i koje su posljedice prekomjernoga korištenja kreditnih kartica. Recite mu da je korištenje kartica zapravo posudba od banke na koju se plaća kamata i da prekomjernim trošenjem možete potrošiti više od svoje plaće i biti u dugu.
- Objasnite djetetu da svi trebamo biti oprezni pri internetskom upisivanju podataka s kreditnih kartica jer može dovesti do krađa te da podatke s vaših kartica nikad ne smije samo upisivati. Objasnite mu opasnosti *e-mailova* u kojima se traže osobni podaci te da na njih ne smije odgovarati.

DOB

14/18

DOB: OD 14 DO 18 GODINA

Što djeca trebaju znati?

- Veće troškove treba pažljivo planirati.
- Krediti su ponekad potrebni, ali u njih treba ući s planom i sa svim potrebnim informacijama.
- Što su porezi i zašto ih plaćamo.
- Čemu služi osiguranje i kako funkcionira.

Preporučene aktivnosti

- Uključite dijete u zajedničko obiteljsko planiranje nekih troškova, primjerice za kupovinu namještaja, odjeće, plaćanja ljetovanja, kupovinu automobila.
- Ako imate neki kredit (primjerice za stan ili auto), objasnite djetetu uolikim ratama ga otplaćujete i kolika je kamata te koji su uvjeti kredita.
- Objasnite djetetu što su porezi i na primjeru svoje plaće pokažite mu koji postotak vaše plaće odlazi na porez.
- Ukoliko imate osiguranje, primjerice za auto, objasnite djetetu čemu ono služi i koliko plaćate za njega.
- Zajedno s djetetom dogovorite određeni iznos od njegovoga džeparca ili štednje koje smije samo potrošiti bez vašega uplitanja

u njegove odluke (primjerice, na odjeću koje samo odabere ili izlazak s prijateljima). Iznos džeparca naravno ovisi o djetetovom uzrastu i vašim mogućnostima, ali u pravilu u predškolskoj dobi on treba biti tek simboličan, a u mlađoj školskoj dobi treba pokrivati trošak užine te da djetetu uz to ostane neki mali iznos koji može štedjeti. Kasnije ga treba malo povećati tako da dijete može uštedjeti za neke igračke ili odjeću koju samo odabere, a u srednjoj školi je bitno da može pokriti povremeni izlazak s prijateljima, potrebnu odjeću i slično. Konzultirajte se i s roditeljima vršnjaka vašega djeteta tako da iznos džeparca koji dajete svom djetetu nije nerazumno visok u odnosu na njihove jer dijete treba naučiti postavljati prioritete i odgovorno se odnositi prema novcu.

Ne zaboravite

- Ponašanje i odnos prema novcu djeca najviše uče prema modelu, gledajući i oponašajući vas. Nije dovoljno samo govoriti djetetu o odgovornom odnosu prema novcu, bitno je da se i sami tako ponašate.
- Pravila nemojte nametati autoritarno, već ih uvijek dogovarajte zajedno s djetetom i objasnite mu čemu služe. U veće financijske odluke dobro je uključiti sve članove obitelji.
- Jako je bitno poticati financijsku samostalnost djeteta i razvijati kod njega odgovornost da će i samo jednoga dana zarađivati. Ako djetetu ispunjavate svaku želju, nećete razviti ovu samostalnost kod njega.

